

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Випуск 325-326

Історія.

Політичні науки.

Міжнародні відносини

2007

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Рік заснування 1996

Випуск 325-326

Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини

Збірник наукових праць

Чернівці
“Рута”
2007

**Друкується за ухвалою вченої ради
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
Збірник входить до переліку наукових видань ВАК України**

Рецензенти:

Юрій М.Т., доктор історичних наук, професор;
Євтух В.Б., доктор історичних наук, професор, член-кор. НАН України;
Денисенко В.М., доктор політичних наук, професор;
Кресіна І.О., доктор політичних наук, професор.

Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Вип. 325-326. – Чернівці: Рута, 2007. – 199 с.

Черговий випуск *Вісника* присвячений теоретичним та методологічним проблемам історичних і політичних досліджень.

Видання розраховане на науковців, викладачів, учителів історії, аспірантів, студентів.

Редколегія випуску:

Добржанський О.В., доктор історичних наук, професор (науковий редактор);
Винар Л.Р., доктор історичних наук, професор (заступник наукового редактора);
Макар Ю.І., доктор історичних наук, професор (заступник наукового редактора);
Ботушанський В.М., доктор історичних наук, професор;
Бурдяк В.І., доктор політичних наук, професор;
Варзар І.М., доктор політичних наук, професор;
Івасютин Т.Д., кандидат філологічних наук, доцент;
Картунов Б.І., доктор політичних наук, професор;
Кожолянко Г.К., доктор історичних наук, професор;
Круглашов А.М., доктор політичних наук, професор;
Лучак М.М., кандидат філологічних наук, доцент;
Сич О.І., доктор історичних наук, професор;
Струтинський В.Є., кандидат філософських наук, доцент (відповідальний секретар);
Троян С.С., доктор історичних наук, професор;
Фісанов В.П., доктор історичних наук, професор;
Федуняк С.Г., доктор політичних наук, доцент;
Ярош Б.О., доктор політичних наук, професор.

Адреса редколегії:

Україна, 58012, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2, університет, факультет історії, політології та міжнародних відносин,
тел. (03722) 52-19-94, E-mail: dobrz@chnu.cv.ua

ЗМІСТ

Передмова.....	8
----------------	---

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ліна Абдо-Ясінська

Ідеологія послідовників радикального напрямку в ісламському фундаменталізмі.....	9
--	---

Оксана Бойко

Співвідношення електоральної та партійної систем в Україні за роки незалежності.....	13
--	----

Віра Бурдяк

Маніпуляції БРП(к) міжпартійними взаєминами у коаліційному уряді повоєнної Болгарії (продовження).....	19
---	----

Василь Бусленко

Роль і місце політичної опозиції в процесах демократизації українського суспільства.....	26
--	----

Василь Веренько

Становлення та розвиток інституту опозиції – запорука стабільності демократичного суспільства.....	29
---	----

Оксана Головчук

Еволюція відносин між американським бізнесом, політикою і ЗМІ: концентраційні процеси у телевізійній сфері.....	34
--	----

Тетяна Горбаль

Етнонаціональні меншини України: проблеми суспільної консолідації (1900 – 1917 рр.)	39
---	----

Світлана Давидович

Розмежування функцій органів місцевого самоврядування та органів державної виконавчої влади.....	44
---	----

Ірина Добржанська

Гендерні стратегії в політиці: витоки європейської специфіки.....	48
---	----

Зінаїда Зайцева

Процес становлення української науки з позицій інституційної парадигми.....	53
---	----

Павло Катеринчук

Перспективи трансформації федеративної системи у контексті сучасної етнополітики Канади.....	59
--	----

Петро Кузьмін

Про роль діалогу в досягненні взаєморозуміння між суб'єктами політичного процесу.....	64
---	----

Микола Кушнір

Єврейські товариства в контексті етносоціальних та етнополітичних процесів на Буковині в другій половині XIX – на початку XX століття: теоретико-методологічний аспект.....	69
--	----

Тарас Лупул

Імміграція як фактор кризи національної ідентичності в Західній Європі та Північній Америці (на прикладі Франції, США, Канади).....	76
--	----

Микола Лучак

Демократизм і легітимність виборів Президента США: реалії сьогодення.....	80
---	----

Віталій Макар

До витоків порозуміння українців різних країн щодо захисту української державності.....	84
---	----

Іванна Макух-Федоркова

Проблема збереження національної ідентичності в умовах глобалізації.....	89
--	----

Василь Марчук

Політичні конфлікти як об'єктивна передумова становлення моделі політичної системи України.....	93
--	----

Ігор Мороз	
Демократизація польського суспільства крізь призму парламентських виборів.....	97
Іван Осадца	
Роль болгарської політичної еліти у становленні партійної системи Республіки Болгарія.....	101
Ірина Петрова	
Концептуальні моделі врегулювання Придністровського конфлікту.....	107
Ігор Поліщук	
Політико-культурні трансформації в Україні і Польщі в контексті електорального процесу.....	112
Теофіл Рендюк	
Українсько-румунське співробітництво: євроінтеграційний аспект.....	118
Наталія Ротар	
Модель розгортання протестної політичної участі громадян України у міжвиборчий період: столичний варіант.....	126
Віталій Семенко	
Особливості вступу Австрії до Європейського Союзу.....	136
Максим Сомов	
Отношение учащейся молодежи АР Крым к политической коммуникации: результаты исследования.....	141
Наталія Стрельчук	
Трансформація політичної системи Республіки Македонія (перша половина 90-х рр. XX ст.)	145
Владислав Струтинський	
Політико-правові засади становлення незалежної профспілки “Солідарність” та суспільна практика їх реалізації.....	151
Віталій Терещук	
Електронний PR як засіб формування міжнародного іміджу України.....	161
Сергій Федуняк	
Співробітництво Європейського Союзу та країн-сусідів у сфері безпеки.....	165
Ірина Цікул	
Проблеми інтеграції жінок в органи влади України.....	168
Олена Чижова	
Українська політика в умовах прагматичної ери політичних процесів.....	173
Євгенія Юрійчук	
Трансформація виборчих систем у пострадянських державах Закавказзя та Середньої Азії.....	177
Оксана Ярош	
Гендерні стратегії розвитку кадрової державної політики (гендерний зріз кадрового складу органів влади Волинської області)	182
Володимир Фісанов, Василь Карпо	
Деякі особливості підготовки фахівців зі спеціальності “Міжнародна інформація” в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича	185

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

Олександр Масан

Некомпетентний виклад історії середньовічної Прибалтики

Славянская энциклопедия. Киевская Русь – Московия: в 2 т. /

Авт.- сост. В.В.Богуславский. – М.: Олма-Пресс, 2002. – Т. 1. – 784 с.; Т. 2. – 816 с.

188

Юрій Макар, Ганна Скорейко

Здобуток буковинських архівістів

Державний архів Чернівецької області. Путівник. Т. 1. – Фонди дорадянського періоду /

Відп. ред. Д.Жмундуляк. – К. - Чернівці, 2006. – 428 с.191

Фадей Яценюк

Українці в політичному та державному житті Канади

Макар В.Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади. –

Чернівці: Прут, 2006. – 284 с.193

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....197

ЄВРЕЙСЬКІ ТОВАРИСТВА В КОНТЕКСТІ ЕТНОСОЦІАЛЬНИХ ТА ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА БУКОВИНІ

в другій половині XIX – на початку XX століття: теоретико-методологічний аспект

Головною особливістю і одночасно „слабким місцем” сучасного наукового дискурсу щодо суті більшості суспільних процесів і явищ є труднощі, пов’язані з верифікацією експланаційних теорій, що пропонуються наукою для їх пояснення. Цілком наочно це проявляється також й в дискусії про природу таких поліморфних суспільних феноменів як *нація* і *націоналізм* [20, с. 22; 3, с. 162].

Що стосується останніх, то можливі шляхи до вирішення згаданої вище проблеми деякі вчені [14, с. 25] цілком слушно схильні шукати насамперед у площині методології. Причому йдеться не стільки про винайдення абсолютно нового методологічного інструментарію, скільки про більш сміливе застосування у дослідженнях цього типу методів, а також понятійно-категорійного апарату інших суспільних наук, найперше таких як, наприклад, соціологія, політологія, теорія міжнародних відносин і т.п. Окрім суто методологічних інновацій для наукового пояснення понять „*нація*” і „*націоналізм*” необхідним видається також всестороннє вивчення усіх відомих в історії і сьогоденні локальних форм прояву цих феноменів.

Унікальні можливості (емпіричний матеріал) для проведення відповідних досліджень, в тому числі компаративного характеру, пропонує у цьому відношенні Буковина¹ другої половини XIX – початку XX століття.

Метою цієї статті є вироблення теоретико-методологічних підходів до вивчення діяльності різнотипних товариських об’єднань буковинських євреїв в контексті з’ясування їх місця і ролі в процесі єврейського націогенезу на Буковині в другій половині XIX – на поч. XX століття.

В другій половині XIX століття Буковина переживала глибокі суспільні перетворення, характерні для більшості європейських країн в завершальний період доби Нового часу. Різні за інтенсивністю, але більш-менш стійкі модернізаційні тенденції спостерігались в усіх сферах життя [6, с. 69-183]. Такими були: в політико-правовій сфері – правова і політична емансипація населення; в економічній сфері – запровадження ринкових відносин і капіталістичного виробництва фабричного типу; в соціальній сфері – перехід від станового до соціально-ієрархізованого

громадянського (бюргерського) суспільства; в ідеологічній сфері – витіснення абсолютизму лібералізмом.

Разом з тим, в цей же період дослідники [32; 21; 26; 10] буковинської минувшини констатують і описують чіткі етнонаціональні і етнополітичні тренди, які набувши згодом організаційного і ідеологічного оформлення, стають на початку XX століття головною домінантою політичного життя краю [31; 28]. Процеси національної консолідації буковинських етносів як і концепції їх ідеологічного обґрунтування – *націоналізми* – досліджені історичною наукою досить добре. Так, лише за декілька останніх років побачили світ ґрунтовні праці з історії національних рухів українців, німців та поляків Буковини [11; 22; 8].

Характерною рисою цих, а також багатьох інших [5; 7; 9; 13; 18; 19] хоча й менш значущих досліджень з історії національного життя буковинських етносів у згаданий вище період є висновок про те, що біля витоків, а в подальшому – в епіцентрі національного розвитку усіх етнічних груп Буковини стояли національні товариства - *добровільні об’єднання етнічно споріднених осіб, діяльність яких скеровувалася на задоволення широкого спектру суспільних потреб і інтересів як своїх членів, так і відповідних національних громад в цілому.*

Остання обставина дає підстави стверджувати про надзвичайно великий і, звичайно, ще далеко не вичерпаний евристичний потенціал товариств як *форми людської взаємодії*. Більше того, присутність типових ознак (елементів) у схожих за своєю суттю, але різнорідних за своєю етнічною і культурно-ментальною базою й чітко локалізованих суспільних явищ є доброю передумовою (спонукую) для проведення не тільки компаративних, але й міждисциплінарних студій цих явищ, а найперше - тих ознак (елементів), що роблять їх схожими.

Щоправда, коди мова йде про феномен товариського життя на Буковині, то не менш важливим завданням залишається сьогодні також виявлення евентуальних змістових і формальних паралелей в історичних спадщинах інших етнічних груп краю, наприклад, вірмен, мадярів тощо, які ще

¹ Під терміном „Буковина” тут і далі розуміємо історично сформований соціокультурний ландшафт, інкорпорований у статусі автономного Коронного краю до політико-правової, економіко-адміністративної та соціальної систем Австро-Угорської монархії. Особливістю тогочасної буковинської дійсності був поліетнічний склад населення краю та відсутність відчутного кількісного домінування жодного з етносів.

не стали об'єктом серйозних досліджень. В найбільшій мірі однак останнє зауваження стосується буковинського єврейства – однієї з найчисельніших [25, с. 142-145] і найпотужніших за своїми соціально-економічними характеристиками етнічних спільнот тогочасної Буковини [16]. Адже, як це не дивно, але за наявності досить солідної бібліографії праць з історії єврейської минувшини на Буковині, сьогодні невідомо жодного комплексного дослідження діяльності єврейських товариств². І це при тому, що – як свідчить величезний масив документів Державного архіву Чернівецької області [12] – в означений період саме товариський рух був чи не найбільш масовим (характерним) явищем суспільного життя єврейської спільноти краю, цілком достатнім для виділення його в якості окремого об'єкту наукового інтересу.

У підтвердження цієї тези і так як визначення об'єкту дослідження передбачає передусім окреслення його параметрів (що в кінцевому рахунку сприяє також кращому розумінню його специфіки), нижче наведемо декілька найбільш загальних і важливих кількісних та якісних характеристик досліджуваного явища³.

У кількісному відношенні головний інтерес становлять, безумовно, дані щодо загальної статистики товариств, що діяли в краї в проміжку між 1850-м і 1914-м роками (незалежно від тривалості їх існування). У цьому зв'язку, як показує більш детальне ознайомлення з архівними фондами а також залучення деяких інших⁴ історичних джерел, мова може йти про понад 260⁵ єврейських⁶ добровільних асоціацій. При цьому спостерігається чітка тенденція до збільшення кількості архівних справ про заснування і діяльність єврейських товариств у міру хронологічного наближення до верхньої межі зазначеного історичного періоду, що, у свою чергу, дає підстави стверджувати як про

суттєве зростання числа самих товариств, так і про підвищення їх ролі у тих суспільних процесах, які мали місце на Буковині в кінці XIX – на початку XX століття.

Що стосується якісних (змістових і формальних) характеристик єврейського товариського руху, то й у цьому відношенні, з певних об'єктивних причин, мусимо обмежитися лише загальними даними щодо основних сфер, напрямків та форм діяльності єврейських громадських структур. Як показує аналіз наявних серед архівних документів статутів єврейських товариств та робіт згаданих вище Г.Міттельманна і Ш.Сойфера організаційна активність буковинського єврейства охоплювала практично усі найголовніші сфери людської життєдіяльності: соціально-економічну, духовно-культурну політичну та ідеологічну. В залежності від офіційно задекларованих тим чи іншим товариством цілей своєї діяльності весь масив єврейських об'єднань можна поділити на шість категорій (типів):

1. Допомогові.
2. Релігійні.
3. Культурно-освітні.
4. Національно-просвітницькі.
5. Політичні.
6. Інші.

Кожен з виділених типів товариств відрізнявся від іншого не тільки сферою прикладання колективних зусиль, але й, як правило, змістом і формою останніх, які, у свою чергу, визначалися з одного боку існуючими суспільними запитами, а з іншого – культурно-ментальними особливостями активістів товариського руху. Щоб переконатися у цьому достатньо коротко проаналізувати кожную групу товариств окремо.

До першого типу об'єднань належала найбільш чисельна і дещо неоднорідна група товариств, в основу діяльності яких було покладено узвичаєний

² В більшості відомих нині дослідженнях з історії євреїв на Буковині згадуються в основному єврейські студентські корпорації, які виникли і діяли в Чернівецькому університеті на рубежі XIX – XX століть, що безумовно пояснюється їх провідною роллю в розвитку і поширенні сіонізму в краї. Навіть найбільш ґрунтовне на сьогодні дослідження з історії буковинського єврейства, а саме колективна праця під редакцією Гуго Гольда [30, S. 153-161] вміщує лише короткі, довідкового характеру, дані про діяльність окремих товариств, які належали до інших типів об'єднань. Присмним, але маловігнітим винятком тут може бути лише невеличка розвідка А.Сойфера [35] про діяльність єврейських добродійних товариств у Чернівцях.

³ Загалом же, коли йдеться про дослідження таких складних і системних явища як *товариський рух* (незалежно від його етнічного забарвлення), доводиться мати справу з цілим набором кількісних характеристик. Зокрема, статистичний аналіз може бути застосованим: до самих товариств як організаційних структур соціально активних одиниць; до їх членів – соціально активних одиниць, що взаємодіють на основі членства у товаристві; до акцій, здійснених товариствами задля досягнення публічно задекларованих цілей; до реципієнтів - осіб, на яких спрямовувалася статутна діяльність товариств.

⁴ Йдеться найперше про укладений секретарем чернівецького купецького товариства і товариства ремісників „Eintracht“ (Єдність), євреєм за походженням, Германом Міттельманном [27] перелік зареєстрованих (зафіксованих) австрійською адміністрацією краю національних та наднаціональних товариств із зазначенням цілей та напрямків діяльності останніх, який у вигляді невеликої брошури побачив світ у Чернівцях у 1911р.

⁵ Встановлення точної кількості єврейських організацій пов'язано з об'єктивними труднощами, суть яких полягає в тому, що чимало де факто існуючих об'єднань здійснювали активну діяльність без санкції місцевої адміністрації, в той час, як окремі товариства існували тільки на папері, проте були зареєстровані владою.

⁶ Під єврейськими тут і далі розуміються виключно такі об'єднання, членство в яких було обумовлено єврейським походженням, а також такі, статутна діяльність яких спрямовувалася виключно на осіб єврейської національності незалежно від того, були вони членами конкретного товариства чи ні.

в юдаїзмі релігійно-етичний принцип приватної благодійності „цдака” та продиктована жорстокою реальністю крайня потреба у взаємній соціальній і матеріальній підтримці одновірців. Будучи дуже близькими за своєю функціональною суттю, інституції цього типу різнилися однак за об’єктом (колом осіб-реципієнтів), формами і способами соціальної дії. В цілому, в діяльності товариств цієї категорії чітко виділялися три основні напрямки:

- надання матеріальної допомоги нужденним, хворим, літнім та іншим особам своєї віри, що потерпали від соціальної необлаштованості;

- забезпечення різносторонньої соціальної турботи про дітей-сиріт та дітей із малоімущих сімей;

- створення умов для здійснення взаємної матеріальної і соціальної допомоги особами певного виду занять, фаху чи соціального стану.

Друга категорія товариств охоплює численну групу організацій, головним змістом діяльності яких було задоволення релігійних потреб і запитів їх членів шляхом створення „мін’янів”⁷ для справляння служби божої, спорудження і облаштування синагог та молитовних будинків, зміцнення релігійної свідомості, придбання звитків Тори, іншої релігійної літератури, а також спільне їх вивчення.

Об’єднання, віднесені до третьої категорії, головним своїм завданням вбачали задоволення широких культурно-освітніх потреб своїх членів, а також духовне збагачення і естетичне виховання єврейської людності. Активна діяльність культурно-освітніх товариств, що виявлялася у організації єврейських бібліотек, навчальних курсів, лекцій, а також вечорів та концертів, також сприяла розвитку і популяризації єврейської освіти, мови і літератури, театрального, музичного та інших видів мистецтва.

Окреме місце у єврейському товариському русі на Буковині посідали національно-просвітницькі товариства. Адже, на відміну від попередніх категорій об’єднань, що здійснювали свою діяльність, виходячи, насамперед, з інтересів своїх членів, асоціації цього типу, ставлячи собі за мету пробудження національної свідомості, згуртування та етнічну консолідацію євреїв у краї, навпаки намагалися охопити своєю роботою якомога ширші верстви єврейського населення. Для цього вони засновували читальні, організовували мовні курси, лекції, молодіжні вечори, зустрічі з відомими постатями єврейського національного руху, гучні святкування традиційних єврейських свят і пам’ятних дат історії єврейського народу, збори коштів для допомоги єврейським поселенцям у

Палестині тощо. З діяльністю єврейських організацій цього типу пов’язане відродження традиційних єврейських цінностей, формування нового, національного світогляду буковинських євреїв, а також поширення сіоністських ідей у краї.

Малочисельну але суспільно важливу групу єврейських товариств становили організації, основною функцією яких був захист політичних інтересів своїх членів, а також національних інтересів єврейського населення Буковини в цілому в усіх сферах суспільного життя за допомогою політичних засобів. І хоча ці об’єднання не мали вирішального впливу на політичну ситуацію у краї, своєю діяльністю вони сприяли, насамперед, розгортанню „внутрішньо-єврейського” політичного дискурсу, а також політико-ідеологічній структуризації широких єврейських мас. А деякі з них стали фактично прототипами місцевих єврейських політичних партій⁸. Відповідними були й форми діяльності: організація масових зібрань, різних вуличних акцій, публічних дискусій; заснування і поширення газет і журналів, розповсюдження брошур і листівок тощо.

В останній групі товариств, означеній терміном „інші”, представлені асоціації, які не увійшли до жодної з вище перерахованих категорій. Йдеться насамперед про структури⁹, в організаційній природі яких етнічна ознака відігравала хоча й важливу, проте лише підпорядковану вузькопрофесійним інтересам їх членів, роль. Сюди також можна віднести єврейські спортивні товариства, що дбали про фізичний розвиток їх членів, об’єднання, метою яких був організований відпочинок, а також структури на кшталт „клубів за інтересами”.

Зрозуміло, що запропонована вище класифікація єврейських товариств є досить умовною, адже на практиці багато організацій, здійснюючи надзвичайно різносторонню діяльність, свідомо або несвідомо сприяли позитивним змінам відразу в декількох сферах життєдіяльності єврейської громади Буковини. Так, наприклад, добродійні об’єднання, що переймалися матеріальною допомогою бідним школярам, в підсумку сприяли також підвищенню загального рівня освіти єврейського населення, а культурно-освітні організації робили чималий внесок у формування національної самосвідомості єврейської спільноти.

І все ж класифікація єврейських добровільних об’єднань, нехай навіть умовна, видається цілком виправданою, адже вона дозволяє виділити найістотніші ознаки і найзагальніші особливості товариського руху як об’єкту дослідження і підійти до розуміння його як *системоутворюючої*

⁷ „Мін’ян” (дослівно з євр. „кількість”) – мінімальна група людей в кількості десяти осіб, яка відповідно до єврейської релігійної традиції необхідна для відправлення служби божої у приватному порядку.

⁸ Яскравим прикладом тут може бути „Єврейське національне товариство” під проводом Бено Штраухера, на базі якого на початку 1907 року виникла одна з найвпливовіших політичних партій Буковини – „Єврейська національна партія”.

⁹ За своїм змістом діяльність цих об’єднань нагадувала діяльність професійних спілок.

функціональної складності. Зрештою йдеться лише про один з багатьох методичних прийомів, необхідних для вивчення цього багатогранного явища.

Не менш значущим аспектом вивчення складних суспільних феноменів, – до яких безумовно належить і єврейський товариський рух на Буковині, – окрім визначення параметрів, є також з'ясування їх походження. У нашому випадку це означає, передусім, виявлення причин та факторів, що обумовили масове виникнення і активну діяльність великої кількості добровільних єврейських організацій у краї в конкретних історичних умовах другої половини XIX – початку XX століття.

Однак, перш ніж перейти до аналізу основних тенденцій, які мали місце у житті буковинського єврейства в згаданий вище період, необхідно відзначити, що практика об'єднання євреїв у товариства – т.зв. „хеврот”¹⁰ з метою здійснення спільної суспільно-корисної діяльності не була виключно місцевим феноменом, а глибоко корінилася в національно-культурній традиції єврейського народу¹¹. А тому не дивно, що подібні форми самоорганізації зустрічаються у єврейських общинах¹² краю задовго до того, як у кінці 1857 року буковинською крайовою адміністрацією було офіційно зареєстровано перше єврейське товариство¹³.

Поява єврейських асоціацій нового типу¹⁴ припадає на час, коли в середовищі буковинських євреїв набирають обертів всеохоплюючі модернізаційні за своєю суттю, але контрверсійні за своєю природою трансформаційні процеси та породжені ними кризові явища.

Першою і найсерйознішою проблемою, що постала перед євреями Буковини вже на початку другої половини XIX століття, була інституційна криза: глибокі соціальні і релігійні протиріччя з одного боку, та суперечливість, а часом і повна відсутність законодавчого регулювання багатьох сторін діяльності єврейських релігійних общин з іншого, відчутно обмежували функціональну спроможність останніх [15].

Втрата общиною її визначального впливу на життя спільноти була особливо помітною на тлі перманентно важкого матеріального становища

значної частини єврейського населення. Втім, вразливими і нестабільними були також й економічні позиції тих євреїв, які, здавалося, повністю домінували в певних галузях і секторах буковинської економіки. Особливо це стало очевидним в період економічних негараздів останньої чверті XIX – початку XX століття, які боляче вдарили по обох основних сферах зайнятості єврейського елементу – ремеслі й торгівлі і, цим самим, вкрай ускладнили соціальні відносини в краї [4, с. 56-60; 6, с. 116, 152-153; 29].

Нагальною необхідністю для єврейської громади у досліджуваний період було також розв'язання проблеми власної національної ідентичності. Зрівняння євреїв Буковини у правах з представниками інших національностей, що відбулося ході конституційних реформ 50-60-х років, поставило їх, як це не парадоксально, перед складним вибором: зректися своєї мови, традицій, звичаїв і, навіть, релігії на користь німецької культури в надії на економічний успіх і швидке сходження по драбині соціальної ієрархії, чи, залишаючись вірними національним цінностям, прийняти виклик жорсткої міжнаціональної конкуренції. І оскільки перший шлях вимагав індивідуального рішення, а для другого необхідна була колективна воля об'єднаної національною свідомістю спільноти, саме асиміляція залишалася довгий час домінантою в процесі соціалізації буковинських євреїв¹⁵. Лише в середині 80-х років XIX століття стрімке поширення антисемітизму в Західній Європі спричинило крах єврейських ілюзій щодо власної „німецькості”. Від тепер головний засіб для подолання кризи самоідентифікації вбачався у національній консолідації та боротьбі за політичне утвердження євреїв як повноцінної і повноправної нації. Створення євреями Буковини широкої мережі альтернативних моноетнічних організацій стало, таким чином, результатом їх колективної рефлексії соціальної дійсності, а отже – історично зумовленим явищем. У нових умовах на них покладалися ті життєво-важливі завдання, виконання яких з об'єктивних причин було не під силу релігійній общині та її окремим структурам. Передусім це стосувалося забезпечення соціальної адаптації та інтеграції, а також національної мобілізації широких єврейських мас.

¹⁰ Від „хавер” – дослівно з євр. „друг”, „товариш”.

¹¹ Наприклад, про діяльність добродійних організацій у єврейських общинах на території Російської імперії див. прим. [33].

¹² Для прикладу, у єврейській громаді міста Сучави, починаючи з 1795 року, діяло товариство з надання допомоги і поховання бідних та хворих осіб єврейської віри [1, Ф.3., Оп.2., Спр.10540., Арк. 4-5].

¹³ Йдеться про організоване восени 1857 року з ініціативи головного рабина Буковини Лазаря Ігеля товариство, що мало на меті забезпечення безкоштовним харчуванням дітей з бідних родин, які навчалися у нещодавно відкритій першій у краї публічній єврейсько-німецькій школі [1, Ф.3., Оп.2., Спр.3356., Арк. 1-2].

¹⁴ На відміну від традиційних „хеврот”, єврейські товариства другої половини XIX – початку XX століття мали статус офіційних публічних інституцій, організаційно-правовою основою діяльності яких були розроблені і легалізовані у відповідності з вимогами імперських законів статuti.

¹⁵ У найбільшій мірі процесами асиміляції були охоплені єврейські мешканці крайової столиці. Про це див., наприклад: [34, S.103-129].

У цьому зв'язку, з наукової точки зору, добровільні об'єднання не тільки виступили носіями предметно-практичної діяльності єврейського товариського руху, але й також відігравали роль інституційної основи етносоціальних і етнонаціональних перетворень в єврейському середовищі. Інакше кажучи, йдеться про два основних види суспільних функцій, які покликані були виконувати товариства у відповідь на виклики нової доби. При цьому видається правомірним, якщо перші з них, які випливали із публічної діяльності об'єднань, будуть умовно названі „видимими”, а другі, що випливали з особливостей їх внутрішньої організаційної структури, - „прихованими”.

Оскільки предметно-практичний бік публічної діяльності єврейських товариств на Буковині в загальних рисах був розглянутий вище, коротко зупинимось тепер на функціональних характеристиках їх внутрішньої організаційної структури.

Для того, щоб зрозуміти особливості внутрішньої структури єврейських товариств необхідно проаналізувати природу зв'язків в середині цих організацій як підсистем товариського руху. Їх продуцентами виступали члени товариства - суспільно активні громадяни єврейського походження, які вступали у взаємодію між собою на основі спільності потреб (інтересів, цілей), а також взаємних, добровільно взятих на себе прав та обов'язків. Наслідком такої взаємодії було продукування двох типів зв'язків. Перший з них – *горизонтальні зв'язки*, які, ґрунтуючись на довірі і очікуванні взаємної користі, носили ненасильницький, а часто й неформальний характер. *Вертикальні зв'язки* виникали в процесі функціонування керівних органів товариства, які створювалися його членами для координації власних дій, оперативного вирішення питань внутрішнього життя, а також представництва своєї організації у стосунках із третіми особами. І хоч цей тип зв'язків був практично завжди формалізований статутом і ніс в собі елементи субординації, його поява найчастіше була наслідком добровільного підкорення рішенням наділеної владними повноваженнями особи або осіб. Виділення останніх відбувалося шляхом виборів з врахуванням індивідуальних якостей кандидатів, а отже відносно демократично, що зменшувало потребу застосування елементів примусу і, таким чином, робило вертикальні зв'язки стабільними.

Особливості структурної конфігурації єврейських товариств були обумовлені в першу чергу внутрішньою доцільністю, однак при цьому вони мали також й важливий „зовнішній” ефект. Втім, для розуміння суспільної значущості „прихованих” функцій досліджуваних інституцій необхідне залучення додаткового теоретичного апарату, а саме – теорії ієрархій і теорії соціальних

мереж. Під ієрархією найчастіше розуміється розташування частин або елементів цілого в порядку від вищого до нижчого. Соціальна мережа, навпаки, виникає із спонтанних децентралізованих зв'язків однорівневих одиниць. Враховуючи це, розпізнати у структурі внутрішніх взаємодій єврейських об'єднань одночасну присутність „ієрархічного” і „мережевого” елементів не важко: вертикальні зв'язки є основою першого, горизонтальні - відповідно другого.

Соціальні ієрархії і соціальні мережі є невід'ємними складовими соціальної дійсності. З точки зору сучасної політичної науки вони виступають „компонентами соціального середовища, в якому діють політичні інститути”, і важливими „механізмами інтеграції соціальних суб'єктів”, за допомогою яких вибудовується „соціальний ландшафт” [24, с. 6]. Більше того, саме завдяки взаємодії цих двох механізмів відбувається подолання т.зв. „когнітивної кризи”, що виникає внаслідок дисфункцій традиційної (офіційної) ієрархії і системи соціальних інституцій [24, с. 10-11].

В результаті інституалізації ієрархічних і мережених зв'язків в рамках організаційної структури єврейських об'єднань, останні отримують здатність здійснювати інші, не менш важливі суспільні функції, а саме відтворювати і легітимізувати альтернативну еліту (лідерів) та слугувати ефективним каналом для комунікації між соціальними суб'єктами як по вертикалі, так і по горизонталі.

Завдяки володінню саме таким широким набором функцій („видимих” і „прихованих”), товариства й можуть виступати в якості т.зв. „передорганізації”, якої, на думку деяких авторів, потребує будь-який (соціальний чи національний) суспільний рух для мобілізації учасників і ресурсів задля досягнення своїх цілей [2, с. 58]. Будучи носіями конкретної соціальної дії, товариства, в той же час підпорядковувались більш загальній меті, що, власне, властиво елементам будь-якої, втому числі, соціальної системи [23, с. 15]. Вищою метою в даному випадку слід вважати забезпечення життєздатності єврейської спільноти Буковини - *окресленої етнічним кордоном частини суспільства*, яке, на відміну від його складових одиниць (індивідів), прийнято вважати нестійкою цілісністю [17, с. 60].

Насамкінець розглянемо ще один важливий аспект. Умовою існування будь-якої системи є сумісність і взаємно узгоджена діяльність її елементів. Зважаючи на це, важливим з точки зору досліджуваної проблеми є також з'ясування питання про механізми та принципи взаємодії різнотипних структур в рамках товариського руху євреїв Буковини. Як і в попередньому випадку, ключ до розуміння когезійної здатності єврейських

організацій слід шукати у їх внутрішній будові. Особливу увагу у цьому зв'язку привертає до себе інститут диференційованого членства, який був характерною рисою практично усіх без винятку типів товариств¹⁶. Закріплений у статутах поділ членів на „звичайних” і „незвичайних”, а також „почесних”, „засновників” та „добродійців” слугував не стільки внутрішнім, скільки зовнішнім інтересам¹⁷: у поєднанні із правом одночасного членства у кількох об'єднаннях у такий спосіб створювалось щось на зразок „пристрою” для „щеплення” товариств між собою як по горизонталі, так і по вертикалі. Очевидно, що „щеплення” інституцій між собою в рамках товариського руху відбувалось не спонтанно, а у певному порядку. За відсутності зовнішніх (позасистемних) „стимулів” до упорядкованості у формі, наприклад, формальної (встановленої австрійським законодавством) або неформальної (встановленої традицією) ієрархії громадських інституцій, самоупорядкування товариств відбувалось за принципом пріоритетності життєвих потреб людини, послідовне задоволення яких служить головною мотивацією її соціальної активності. Відповідно, є всі підстави стверджувати, що кінцевим результатом такого самоупорядкування могло бути створення чогось на кшталт „піраміди товариств”¹⁸, а основним критерієм розташування окремих типів об'єднань в ній виступала суспільна значущість сфер діяльності останніх. З врахуванням кількісного співвідношення¹⁹ різних типів організацій така „піраміда” могла виглядати наступним чином: її основу складали „допомогові” товариства; наступні рівні займали відповідно „релігійні”, „національно-просвітницькі”, „культурно-освітні” організації; вершиною „піраміди” слугували „політичні” об'єднання.

Будучи суто теоретичною конструкцією, запропонована „інституційна піраміда” має однак важливе прикладне значення. Адже саме в її рамках описані вище „приховані” функції єврейських товариств знаходять своє логічне продовження і найбільш ефективно застосування: продюковані товариствами якісно нові соціальні зв'язки ніби конструювали нове „тіло” етнічної спільноти, структура якого мала була більш лабільною та креативною, і, таким чином, більш стійкою щодо зовнішніх викликів, а також більш чутливою до вербальних (у вигляді політичних чи національних гасел) імпульсів.

Підведемо нарешті підсумки сказаного. Диверсифікація підходів та застосування новітніх теоретико-методологічних напрацювань сучасних суспільних наук в процесі систематизації і узагальнення історичного матеріалу про діяльність добровільних моноетнічних об'єднань представників різних національних груп Буковини в другій половині XIX – на початку XX століття, як бачимо це на прикладі єврейських товариств, дозволяє виявити нові, маловідомі властивості цих інституцій в рамках відповідних товариських (національних) рухів, і – що найголовніше – допомагає глибше зрозуміти справжній зміст останніх.

В нашому випадку подібний крок дав можливість, насамперед, показати дуалістичну природу соціальних функцій різнотипних товариств, а також системний характер їх взаємодії в умовах глибинних трансформацій суспільних відносин на Буковині в означений період. В результаті – отримано ще один доказ на користь тези про невинноватість збігу у часі розквіту товариського життя у краї з одного боку і процесів національної консолідації буковинських етносів з іншого, а також ще один важливий аргумент на підтвердження гіпотези, згідно якої *націогенез слід розуміти в першу чергу як процес набуття локалізованою історично сформованим соціокультурним ландшафтом людською спільнотою нових якісних (соціальних, культурних і т.п.) характеристик шляхом актуалізації тих чи інших рефлексогенних чинників*.

Джерела та література:

1. Державний архів Чернівецької області; 2. Алексеев Е.С. Становление и эволюция иерархизированных террористических сетей. На примере итальянских «Красных бригад» // Полис. – 2005 – № 6. – С. 53 – 65; 3. Аулов О. Национализм в истории и концепциях // Свободная мысль. – 2004. – № 11. – С. 158 – 163; 4. Ботушанський В.М. Сільське господарство Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.). – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – 337 с.; 5. Ботушанський О. Українське крайове кооперативне об'єднання (Союз) „Селянська каса” на Буковині // Питання історії України: 36. наук. ст. – Т.4. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – С. 306 – 320; 6. Буковина: історичний нарис. / За ред. С.С. Костишина, В.М. Ботушанського та ін. – Чернівці: Зелена

¹⁶ Для порівняння див., наприклад: [1, Ф.3., Оп.2., Спр.9344, 10521, 11979, 12227, 12563, 12879, 19940, 24926, 24929; Ф.12., Оп.3., Спр.421 та ін.; 8, с.86].

¹⁷ Доказом цього може слугувати той факт, що такі категорії членів, як „незвичайні”, „почесні” та „добродійці” часто не тільки не мали якихось особливих привілеїв в порівнянні з рядовими членами, а, навпаки, були обмежені в праві визначати внутрішнє життя товариств і не могли користуватися „послугами” останніх.

¹⁸ За аналогією „піраміди” потреб людини А.Маслоу.

¹⁹ З приблизними підрахунками в досліджуваній період серед зареєстрованих в краї єврейських товариств було: 119 „допомогових”, 63 „релігійних”, 48 „національно-просвітницьких”, 11 „культурно-освітніх”, 4 „політичних” та 15 „інших” об'єднань.

Буковина, 1998. – 416 с.; 7. Гнатчук О. Роль статутів українських жіночих товариств Буковини в організації їх діяльності // Питання історії України: 36. наук. ст. – Т.4. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – С. 293 – 298; 8. Горук А. Національно-культурний рух поляків на Буковині (друга половина XIX ст. – 1914 р.). – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 240 с.; 9. Гуйванюк М. Січковий рух та формування національної свідомості селянства Галичини і Буковини на початку XX ст. // Питання історії України: 36. наук. ст. – Т.4. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – С. 81 – 86; 10. Добржанський О. Національне відродження українців Буковини у другій половині XIX – на початку XX ст. крізь призму діяльності культурно-освітніх товариств // Етнонаціональний розвиток в Україні та стан української етнічності в діаспорі: сутність, реалії конфліктності, проблеми та прогнози на порозі XXI століття: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К. - Чернівці, 1997. – С. 146 – 151; 11. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – 574 с.; 12. Добржанський О., Масіян Н., Никирса М. Нації та народності у фондах Державного архіву Чернівецької області. – Чернівці: Золоті литаври, 2003. – 172 с.; 13. Дудчак І. Участь українського студентства Буковини в загальноукраїнському студентському русі в другій половині XIX – на початку XX ст. (До 125-річчя заснування Чернівецького університету) // Питання історії України: 36. наук. ст. – Т.4. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – С. 273 – 278; 14. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.; 15. Кушнір М. Єврейська релігійна община та правове становище євреїв Буковини в другій половині XIX – на початку XX ст. // Питання історії України: 36. наук. ст. – Т.4. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – С. 278 – 286; 16. Кушнір М. Соціально-економічне становище євреїв на Буковині в другій половині XIX – на початку XX століття // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Вип. 11. – Тернопіль. – 2000. – С. 81 – 88; 17. Любарський Г.Ю. Теория динамики сложной социальной системы // Полис. – 2004. – № 3. – С. 55 – 65; 18. Міхаєса О. Перше румунське національне товариство на Буковині // Буковинський історико-етнографічний вісник. – Вип. 1. – Чернівці, 1996. – С. 45 – 48; 19. Міхаєса О. Культурно-просвітницька діяльність румунських академічних товариств „Арбароаса” і „Жуніма” (остання чверть XIX – початок XX ст.) // Питання історії України: 36. наук. ст. – Т.6. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – С. 246 – 250; 20. Націоналізм: Антологія / Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000. – 872 с.; 21. Осачук С. Німецький дім у Чернівцях. – Чернівці: ЧОД, 1994. – 16с.; 22. Осачук С. Німці

Буковини. Історія товариського руху (друга половина XIX – початок XX ст.). – Чернівці: Золоті литаври, 2002. – 288 с.; 23. Принципы организации социальных систем. Теория и практика. / Под ред. проф. М.И.Сетрова. – Киев - Одесса: Главное издательство издательского объединения «Выща школа», 1988. – 241 с.; 24. Сергеев В.М., Сергеев К.В. Механизмы эволюции политической структуры общества: социальные иерархии и социальные сети // Полис. – 2003. – № 3. – С.6 – 13; 25. Скорейко Г.М. Населення Буковини за австрійськими урядовими переписами другої половини XIX – початку XX ст.: історико-демографічний нарис. – Чернівці: Прут, 2002. – 220 с.; 26. Струтинський В. Яценюк Ф. Поляки на Буковині в 19 – на початку 20 ст.: деякі аспекти участі в громадсько-політичному та господарському житті // 3 історії минулого Буковини: 36. наук. ст. – Чернівці, 1996. – С. 62 – 73; 27. Bukowiner Vereins-Schematismus. /Mittelman H. (Hg.)/. – Czernowitz: Verlag der k.k. Universitätsbuchhandlung H.Pardini, 1911. – 111 s.; 28. Dobrshanski O. Der politische Kampf in der Bukowina um die Landesreformen am Anfang des 20.Jahrhunderts // Südostdeutsches Archiv. – Bd.38-39 (Sonderdruck). – München: R.Oldenbourg Verlag, 1995-1996. – S.117–132; 29. Ehrlich E. Die Aufgaben der Sozialpolitik im österreichischen Osten insbesondere in der Bukowina mit besonderer Beleuchtung der Juden- und Bauernfrage. – Czernowitz, 1909. – 31 s.; 30. Geschichte der Juden in der Bukowina /Gold H. (Hg.)/. – Tel Aviv: Olamenu, 1958. – 172 s.; 31. Nistor I. Der nationale Kampf in der Bukowina mit besonderer Berücksichtigung der Rumänen und Ruthenen. – București: Instit. De Arte Grafice, 1918. – 227 s.; 32. Prokopowitsch E. Die Rumänische Nationalbewegung in der Bukowina und der Daco-Romanismus. – Graz-Köln: Verlag Hermann Böhlau Nachf., 1965. – 192 s.; 33. Rosenberg L. Armenwesen und soziale Fürsorge im Ostjudentum. // Der Jude. Eine Monatsschrift. – Berlin, Wien: R.Löwit-Verlag, 1917-1918. – Heft 1. – S. 737-750; Heft 2. – S. 321–339; 34. Sha'ary D. Die jüdische Gemeinde von Czernowitz // Czernowitz. Geschichte einer ungewöhnlichen Stadt. /Harald Heppner (Hrg.)/. – Köln, Weimar, Wien: Böhlau, 2000. – S. 103–129; 35. Soifer Sch.A. Das jüdische Wohlfartswesen in Czernowitz. – Cernauti, 1925. – 120 s.

Mykola Kushnir

Jewish Societies in the Context of Ethno-National and Ethno-Political Processes in Bukovyna in Late 19th - Early 20th Centuries: Theoretic and Methodological Aspect Summary

This article deals with the attempt to theoretically and conceptually recognize the phenomenon of Jewish community life in Bukovyna in late 19th – early 20th centuries on the basis of principles, approaches and

methodological elaborations of sociology and political science. Structural and functional analysis reveals the dualistic nature of social functions of various Jewish societies as well as systematic character of their co-existence in the conditions of deep transformations of social relations in the mentioned period.

The revealed results are proposed as arguments of the following thesis: temporal coincidence of flourishing community life in the region, on one hand,

and processes of national consolidation of Bukovynian ethnic groups, on the other hand, was not incidental. They also prove the hypothesis that *national genesis* should be understood first of all as *the process of acquiring new quality characteristics (social, cultural etc.) by a human community localized by a historically formed socio-cultural landscape by way of actualizing different factors that evoke reflections.*

УДК: 323.1 (44+7):314.742

© Тарас Лупул
(м. Чернівці)

ІМІГРАЦІЯ ЯК ФАКТОР КРИЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ ТА ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ (на прикладі Франції, США, Канади)

Іракська криза 2003 року висвітлила беззаперечний факт: глобальний порядок ялтинсько-потсдамської системи вже не здатен набути тих самих форм: військових, економічних, політичних, біполярних чи навіть багатополарних балансів. Сучасні провідні країни немов-би шукають нових форм у парадоксальній ситуації глобального "out of time", котра звернена до масової психології невпевненості і непередбачуваності та відчужує масові апокаліптичні синдроми і відчуття. Що народжується після Іраку? Антиутопії описані Дж. Оруелом та іншими передбачливими провісниками майбутнього? Чи є наш світ "золотою ерою гуманізму", коли легалізовані аборти, наркотики, коли резолюція Європарламенту "Жінки і фемінізм" (від 12.03.02) у статті 23 закликає не приймати до Євросоюзу країни, в яких не легалізовані аборти, а стаття 33 звертається до папи Римського та православного Патріарха змінити ставлення до гомосексуалізму, висловлюючи підтримку "лесбіянкам, які опинились у важкому становищі та страждають від релігійного фундаменталізму", а чи навпаки, - європейський світ шукає нових духовних провідців і поведирів і, т.ч., повертається до втрачених релігійних відчуттів?

Ці та інші питання повинні безумовно хвилювати український політикум та українських інтелектуалів, але парадокс: чим більше трансформується сучасна Європа тим гучніше лунають заклики до вступу в Євросоюз не зважаючи на істотні зміни самого концепту: "Європа". Так, протягом усіх років незалежної України ведеться мова про європейські орієнтири української держави, євроатлантичний вибір, інтеграцію до євроспільноти і т.п.. Але останні події в Європі (швейцарський референдум як спроба відстояти своє право на самобутність, студентські виступи на барикадах у Франції, молодіжні бунти молоді бідних іммігрантських кварталів Франції та ФРН, корупційні скандали у Польщі та обман виборців угорською правлячою партією, популярність крайне

правих партій, енергетична криза у Франції, Італії та Німеччині листопада 2006 року та таке ін.) є свідченням того, що Європа швидко і безупинно трансформується. Європа на сьогодні є вкрай мінливою і нестабільною, наявні тривожні тенденції як у внутрішньополітичному житті, так і криза євроінтеграційних зусиль (провал проекту євроконституції та невпинне розширення, що спонукає говорити про "Європу різних швидкостей" і т.д.). Та чи не найвагомішою ознакою цього є імміграційні фактори, які докорінно трансформують природу суспільно-політичного устрою країн-експортерів імміграції.

Однак, цього наша політична еліта якось не помічає. Чим же пояснити таку "сліпоту" наших політиків? На наш погляд тут є дві причини: по-перше, українські політики прислухаються на жаль не стільки до академічних політологів, скільки до так званих "політичних експертів" чи ще гірше - "політичних технологів". По-друге, фінансово-промислові угруповання сучасної української держави намагаються отримати доступ до мільярдних інвестиційних проектів та доступ на найбільш платоспроможний ринок світу - можливо це чи не єдина справжня мета їхньої запопадливості перед Брюсселем. Зразу з зауважимо, що ми аж ніяк не є прихильниками "євразійських орієнтацій", чи того, що "Україна це лише продовження російських континентальних просторів [1, с. 482-483]" та інших подібних псевдо-ідеологічних маніпуляцій. Щоб не відходити від провідної ідеї статті, відішлемо читача до творів українського науковця 1920-30-х рр. М. Шаповала, які доводять недоцільність, неспроможність та надуманість подібного стибу квазі-геополітичних теорій [8].

Якою ж є справжня мапа сучасної Європи? Що є найбільш тривожним у житті персичного європейця? Тут проглядаються кілька тенденцій: 1) роз'єднаність і різновекторність геополітичного вибору серед самих учасників європейських інтеграційних проектів; 2) маніакальна американофобія; 3) наплив іммігрантів з країн